

FIGYELŐ

A KÖZTES KÖLTŐ

Ferencz Győző (új) verseiről

*Magamtól egyre messzebb
Tevan, 1997. 100 oldal, 550 Ft*

A költészetben a nemzedékek gyorsabban követik egymást, mint az életben. Termékenyebb folyamat. Tíz-tizenöt év: új generáció, amelyik készen kap és emel át olykor önkéntelenül is mások kimunkálta stíluselemeket, noha később felismeri és rendre el is felejtí ezeket a korai hatásokat. Nem mintha szégyellni kellene az ilyesmit. „Kikerülhetetlen tény – írja híres esszéjében T. S. Eliot¹ –, hogy az új költő kapcsolódik a múlthoz, vagy igazodik hozzá, de ez nem egyoldalú jelenség; [...] A már meglevő művek egymás között ideális rendet alkotnak, ezt a rendet módosítja, ha új (igazában új) műalkotás iktatódik soraik közé. A meglevő rend persze tökéletes az új mű betörése előtt; hogy ez a rend tovább is fennmaradjon... ezt az egész régi rendet, ha csak gyér »retusálásokkal« is, meg kell változtatni” stb.

Mindez Ferencz Győző első kötetéről jut eszembe. Például azért, mert ő maga is utal rá:

„A HAGYOMÁNY ÉS AZ EREDETI TEHETSÉG”

Mikor Lenau a negyedik sorba került, Rimbaud-t is át kellett sorolnom, ezzel viszont Milton és Majakovszkij második köteté is továbbléptek, ugyancsak az ötödik sorba; amivel azonban Villon kiszorult. (Most legalul, a hatodik sorban foglal helyet.) Így, ha szükösen bár, de elfért Robert Lowell és MacLeish. A második sorban Dante okozott nagy felfordulást: az első sorba ui. sehogy se fért már, ill. feketnem kellett volna a Dorothy díszkiadását. Itt ellenben túl nagy a hézag: a Görög költőket nem hozhatom vissza a harmadik sorból. Berda és Dayka

között egyébként minden rendben; cummings is elvan Chaucer oldalán. Nagy Zoltán szerényen meghúzódik a negyedik sor közepén; és Zrínyitől jobbra még három kötetnyi hely van.

(Jellemző ez az irónia, ahogy az idézet kifordul eredeti jelentéséből, és jellemző az is, ahogy a végtelen folyamat találkozik a könyvespolc adta behatárolt, háromkötetnyi hellyel.) Most, amikor az első kötet verseit olvasom újra, nem az lep meg, hogy Ferencz Győző némelyik versén ott van az előző nemzedék – Tandori Dezső, Géher István, Várady Szabolcs – keze nyoma² (Ferencz Győző költészete az eredeti elioti értelemben így épül be a kortársi hagyományba), hanem sokkal inkább az, hogy a saját hangjának – ahogy különösen OMLÁSVESZÉLY című második kötetétől fogva mint tisztán elkülönülő Ferencz Győző-hangot megszoktuk (készen kaptuk és áttemeltük) – milyen sokféle változata, tartalmi, formai játéka van.³

Az új könyvet az OMLÁSVESZÉLY hangja szervezi meg (a „kezdet”-ekből csak az kerül ide, ami erre mutat,⁴ egy kivétellel csak szonettek): különösen az első kötethez képest nagyon egységesen. Ezt nem értékítéletnek szánom – vagy mindkét értelemben –: a négy kötet alkotta négy ciklust egy este el lehet olvasni, ami a vékony verseskötetek utáni jó érzéssel, afféle teljességélménnyel jár, másfelől persze hogy sajnálom az első kötet sokszínűségét – de hát nem a költő hibája, ha a kifogyott könyvet nem nyomják újra. Itt, a negyedik kötetben egyébként is más volt a célja: „Lehetett volna »válogatott versek« is a gyűjtemény alcíme, de nem általánosságban válogattam, nem valamiféle csökkentett teljességgel kívántam képviselni verseimet. Ehelyett csak egy szálát húztam ki: azokat a verseket gyűjtöttem össze, amelyek a tudattal (történetesen az én tudatommal) foglalkoznak önmagában és másokhoz való viszonyában.” Hasonló ez ahhoz a gesztushoz, amellyel KÉT ív című harmadik köteté számára – gondolom, többkötetnyi versfordítását szűkítette 19-re,

hogy saját 19 verse ehhez a másik pillérhez ívelhessen át.

A MAGAMTÓL EGYRE MESSZEBB kötetcím a FRAKTÁL-TUDAT című vers egyik sora, a második kötetből, ahogy a mottó is belső idézet: a KÉT ív előszavának utolsó (ott prózába tördelt) mondata: „*Én legfőképpen félek önmagamtól, / S ha valamiben, ebben van reményem.*” Reméli, hogy fél? És mit remél a félelmétől? Bonyolult paradoxon. Az előszó sem fejt meg, noha ilyesmiről szól: hogy a behatároltságtól fél, és ennek a tudatába kapaszkodik. De mi-be kapaszkodik a tudat?

Az 1988-ban írott FRAKTÁL-TUDAT teljes szövege idézőjelben van – nem tudni („nem tudni”, teszem hozzá), ki beszél, ki a lírai hős, aki önmagát harmadik személyben nevezi ennek; aki egyrészt „*kívülről figyel*”, másrészt azonban önmagával azonos, ha a lélekkel, a testtel és a szellemmel nem is.

FRAKTÁL-TUDAT*

„Magamnak háttal állva,
Szemben magam találva
Kívél, kívül, kívül,
Az én többszörözőve
Esik magával össze,
És kívülről figyel.

S ha önmagára ébred,
Hogy van belőle még egy,
Mi tartja egybe, mi?
Osztódnak szaporodva
Részekre-darabokra
Levált elemei.

Hüeles másolatban
Bár egyre távolabb van,
Még mindig, valahogy,
E vége-láthatatlan
Terjedő láncolatban
Az én, az én vagyok.

Ha végtelen a lelkem:
Mert utolérhetetlen
Halad maga előtt;
Kapaskodik a húsba,
Mely így-úgy összehúzza,
Majd magamból kilök.

És nincs közepe-magja,
Hasonulva-hasadva
Nem egy, soha nem egy:
Magamtól egyre messzebb
Nézem az eleresztett,
Szétozsló szellemet.”

* A szerző megjegyzi: „A fraktál azonos képzési szabály végtelen ismétlésével létrehozott, önmagához hasonló elemekből álló struktúra. Fraktálnak tekinthető a Mackó sajt (Budapesti Tejipari Vállalat Budafoki Üzeme) dobozán látható kép.”

Várady Szabolcs egyik verse kapcsán az íróniáról szólva⁵ Ferencz Győző az 1960–80-as évek „*ironikusan önreflexív teljesítményei*” közül hármat emel ki: Kálnoky Homálynokját, Weöres Psychéjét és Tandori talált tárgyait, a tárgyiasult lírai alany jelenségét. Ironikus módon velük rokon a fenti verse. Ironikus már a könnyű (anakreóni) dalforma és hozzá a filozofikus téma is, akárcsak az, ahogy a személyesség és a teljes elszemélytelenedés figyeli egymást: hiszen maga a tudat éneklí meg saját szétszórásának elégiáját. Erre a tudatállapotra – azonos foglalkozási ártalomból – akárcsak ráismerhet. Persze azért „a hang” Ferencz Győzőé. Őrá jellemző ez a fajta szüntelen irányultság. És itt hadd jegyezzek meg valamit. Ha ironiát mondok, Ferencz Győző verseiben egyre kevésbé gondolkok (csak) a stílusra: inkább (angolosan) a helyzetek ironikusak.⁶ És egyre kevésbé van szó játékról. „*Köteitemen visszafelé végigtekintve* – folytatja az elemzésnek is beillő fülszövegen – *azt láttam, hogy azok egyetlen kérdés egymásra épülő változatait járnák körül. Valahogy így: 1. Ki vagyok? Alkalmos eszköz-e a beszéd, hogy választ kapjak? 2. Vagyok-e egyáltalán? Az vagyok-e, aminek megfogalmazom magam? Majd: 3. Mi van, ha vagyok s ha nem, leszek-e még? Hozzáteve végül: 4. Kell-e lennem?*”

Valójában nemcsak a tudattal való foglalkozás, hanem az életszemlélet rendkívüli tudatossága, a spontán cselekvés vagy írás állandó tudatos ellenőrzése az, ami Ferencz Győző verseiben mindig jelen van. Az olvasótól is elsősorban intellektuális figyelmet vár az ilyen vers, pontosabban: nehezebb ráhangolódni érzelmileg, amíg az értelme rejtve marad. Holott a beszélő titkolózás, az isme-

retlen utalások (1. kötet) vagy a bonyolult logikára épülő szókép (2. kötet) nyelvét is meg lehet tanulni, illetve kiderül, hogy az utalások felfejtésére csak a versen belül van (korlátozott) lehetőség, azon túl viszont szükség sincs rá: a gesztus számít, hogy valakik közös nyelven értik egymást – az alapérzés, a kapcsolatok bonyolultsága pedig a nyelvi álarcmögött ugyanúgy felismerhető, mint (más-hogy kódolva, kevésbé rejtve) egy romantikus vagy vallomások verse.

Ferencz Győző költészetére (hangsúlyozom: a hang azonossága mellett) a változtatás igénye is jellemző. Az első kötetben (a nyelvi tudatosság jegyében) gyakran a szavak jelentése adja a fonalat (lásd a Tandori nevével fémjelzett nemzedéknél). Itt minden *kezdődik*, tart valahova (kapcsolat is, versírás is) – illetve ezzel összefüggésben merülnek fel kételyek.

*„Bár láthatólag arra megy, halasszam,
Szólván arról, akü helyben hagyunk,
Fogok még másképp kezdeni: ha lassan
Hová jutok, így befejezgetem,
Amiket félbe-odahagyogattam.”*

(SZÁMCSERE, MINDEN ESETRŐL)

Ezekben a versekben „az én” még nem kerül 3. személybe,⁷ de a versek hőse már cselekvés közben megszenvedi a költői tudatosságot, a vershelyzet eleve az önreflexió. A szonettforma is fegyelmezi, korlátozza a rejtett vallomásságot.

Noha éles váltás nincs, az OMLÁSVESZÉLY idejére a költő *középre* ért:

*„Úgy vagyok itt, ismét, mint aki fölélte,
Félig, tartalékát; innen már, ami vész,
Növekvő veszteség, s a maradék kevés,
Halmoznom hasztalan. Most hát azt pótolnám,
Míg fogyasztom ezt is, kerülök ilyformán
Egyensúlyba hátha. Középen és közben,
Hány felől szorítva, mégis, egyre csökken:*

[...]

Határt magam köré több irányból vontam.”

(FÉLÁLLÁSBAN)

Fontos, súlyos verseiben az egzisztenciát vizsgálja, a behatárolt időt, a személyek, a személyazonosság, az identitás problémáját.⁸ Ennek tárgyi megfelelője a tükör, az optika, a fénytörés.

És itt nagyon izgalmas dolog történik: Ferencz Győzőnél találkozik a filozofikus-metafizikus költői hagyomány Vörösmarty-, Arany-, Babits-, József Attila-, Nemes Nagy Ágnes- és Pilinszky-féle szála⁹ – és a Dr. Johnson által „metafizikusnak” nevezett XVII. századi angol költészet intellektuális, ötlet- és logikaközpontú hagyománya¹⁰ és ennek ismert szóképe, a conceit vagy conceitto. A verseket sokadszorra újraolvastva azt látom, hogy a két hagyomány eredendően kétféle verset jelent. A donne-i típus a konkrét helyzet megvilágítására szolgáló metaforaötlet ürügyén tágul ki:

*„Most arra várok itt, hogy elfeledj,
És mi lesz, hogyha sikerülni fog.*

[...]

*Ha negatívom is megszünteted,
Azt is, ami nem lehet, fogva attól,
Többet velünk nem eshet – akkor is,
Kettős hiányt ütök a semmibe,
Kettős előjelem semlegesíti
Majd egymást: és végösszegem, a két
Hiány kétszeresen fogja jelezni,
Hogy hiába feled emlékezet:
Hiába, voltam, s kétszeresen is,
És nyoma lesz, hogy nyomtalan vagyok,
Benned, ahol nem, nyomtalan, vagyok.”*

(AMIKOR MEGPRÓBÁLT ELFELEJTENI)

A tisztán filozófiai típus majd a harmadik kötetben jelenik meg – de átvezetésként megtalálható a kettő kereszteződése is, illetve épp akkor, amikor a konkrét élethelyzet és a lét-érzékelés egymásra mutat.

*„Így lettem számomra elérhetetlen;
Nincs példa ennél szemléletesebb.
Magam magamon kívülre helyeztem,
Szemem kettős látástól élesebb:
Mi bennem szétart, kívül összefügg,
Addig voltam együtt, míg övelük.”*

(A HÁRMAS ÚTNÁL)

Ez azért fontos, mert Ferencz Győző úgy lép be a magyar tudatlírába, hogy a donne-i hatást látásmódjává alakítja, majd el is szakad tőle. Fogalmakból indul ki, és evidenciaként, „képi elemként” fogalmakkal világítja meg őket. A látványról a látás, a személy megosztottságáról a nyelvtan, az optika, a matematika, a kombinatorika, a geometria

jut eszébe. A köztes élethelyzetből a teljes élet köztessége.

A harmadik kötetben már nincsenek donne-i conceitek, legfeljebb bonyolultan egymásra épülő kifejtett képben a teremtés biológiai és írói folyamata (ELVETÉLT TEREMTÉSEK), vagy a conceit könnyedségénél jóval mélyebbre hatoló, bár nyelvilag igen rugalmas párhuzam a látás és a tárgy viszonyáról, ahogy a mozgó vonat, illetve a szemlencse benyeli és kivetíti a tárgyat és a képet.

Kulcsszó itt már a „közösség”, akárcsak Nemes Nagy Ágnesnél a „között”. Átjutni vagy nem átjutni: a hit, az álm, az élet, a befogadás, a megfejtés túoldalára. Ennek tárgyi megfelelője az ív, az ívelés, például az azonos sorszámú versek és versfordítások között (bonyolult vagy könnyen megfejtető kapcsolódási pontokon),¹¹ KÉT ív terjedelemben.

Fontos formai változáson mennek át a versek.¹² Miközben a költő verstani gyakorlatokat állít össze,¹³ és saját kötetében pontos, formahű versfordításokat közöl, mi több, verset ír a vers szerkezetéről:

„...Ha szétszereled, mi marad –
A horpadt metrum, tört rag, ígető,
Pár alkatrész, mit bárki összerak:

Ábra szerint ellenőrizhető.
De hogy keletkezett a folyamat
Során, s hová lesz a tartóér?”

(KÖNNYŰFÉMSZERKEZETEK
A KÖLTÉSZETBEN)

– saját verseit elkezdí módszeresen lazítani. Ferencz Győzöt nem érdekli, amit egyszer már elért. Sőt mintha verstani könyvére akarna cáfolni: valóban meg lehet tanítani a költészetet is, nemcsak a verstant? Ebben a verseskötetben az összhangzást a végsőkéig feszíti („vonás – szó-sáv” – ELVETÉLT TEREMTÉSEK), a rímeket gyakran mozaikjaikra szórja szét,¹⁴ három szótagra négy rímel („de innen – idegeimen” – A HIT TÚLOLDALÁN), sőt: négyre öt („Dörgedelmet – ködbe dermednek” – TÉLRE VÁLT AZ ŐSZ); összekuszálódnak a szótagok („láthatatlan – hátha, talán”; „lelökje – előjelek” – A HIT TÚLOLDALÁN). Kaleidoszkópban (szilánkokban) a rímek.¹⁵

A negyedik kötet új verseiben (helyenként) a verslábakkal művelí ugyanezt: him-

és nővégződésű sorok buknak fel egymásban („Mért nem vágsz neki egyből?” – „Az hiszed, összedől?” – CSOMAGOLÁS KÖZBEN), vagy különböző szótagszámú (bocsánat: paritású) sorok kapnak egyforma lejtést a sor végére, megszegve épp a gesztus által fontossá váló szabályokat:

„Rázkódik, zuhog a kötőrmelék,
Rés, torlasz, amerre lép.
Mit kezdjen ideje szilánkjáival?
Szemcsés fénygerenda vibrál
Átlósan, éteri választóvonal.
Kétfele élni nem bír tovább már.”
(NAPOK RÉSE, ÉVEK TORLASZA)

Az idézetből is látszik, hogy nem csupán költészeti vívódásról van szó: a költő közérzetének tárgyi megfelelője a töredezettség. A negyedik kötet másik újdonsága, hogy súlyosabb a mondanivaló, egyre nagyobb tétje van az elhallgatásnak és különösen a kimondásnak. A komorabb látásmódra a kép is rávall: a „szemcsés fénygerenda” nem a levegőrészecskék Brown-mozgásának tudományos, lélektani vagy percepciós társítása, hanem egyszerű, el nem aprózott, késéles metafora.

A számok és személyek szétszóratásához méltó egyes szám harmadik személynél csak az elidegenítőbb, ahogy a CSOMAGOLÁS KÖZBEN és a SOK MÁS ÉLET című versekben a költő a tudat két felét beszélgeti egymással. A kiűzött első személy bizonytalanokodik, míg ikerpárja, cinikus fölöttes énje második személyben korholja.

Négy vers szól az én szétszakadásáról, a meg nem ismerésről. Tartalmilag és formailag is előkészítik a kötet két nagy pólusát: az erkölcsi krízis két romantikus szabású versét és az őket ellensúlyozó négy verset boldogságról, örömről. (Talán a kompozíció mégiscsak kínál feloldást.)

Radnóti Miklós leírja naplójában, mikor A „MEREDÉK ÚT” EGYIK PÉLDÁNYÁRA című versének eredeti változatából, „Olyan, kit végül is megölnek, / mert maga még sosem ölt”, a Nyugat szerkesztői, Gellért és Babits elhagyják a „még” szót. „Mihállyal megbeszéltük, így jobb – mondja Gellért. – Súlyosabban esik, és a még különben is zavart. Ma még nem, de esetleg holnap igen? Nem ezt akartad mondani!” Radnóti írja: „Általános helyeslés... csak Vas Pista ül moz-

dulatlanul, mi ketten nem hisszük, hogy így jobb.
– De tönkretettétek a daktiluszt!” – jegyzi meg.¹⁶
Pusztán formái a kérdés? Ferencz Győző
mintha Radnóti érvelését folytatná, amikor
GYILKOSSÁGOK című versét így kezdi: „*Én
még nem öltem meg senkit.*” Érdekes megfigyel-
ni a versen Radnóti szelleműjút: „*ügyes voltál,
rátermett a harcban.*” Igen, költőinknek, úgy
tűnik, hogy a létharcban választani kell; az ember
„*csal vagy csalódiék végül*”, és érvelhet,
hogy „*inkább egyenek meg a férgek*” – Ferencz
Győző azonban, bár a „*feddhetetleneket*”, a le-
győzötteket tisztelettel említi, őket is felelős-
nek tartja legyőztetésükért.

„*S ha lelkiüket nem terhelné a bűn,
Hogy előre kitervelten pusztították el
És holtában fajtalanokdottak saját életükkel,
Bebocsátást kapnának még a mennybe is.*”
(GYILKOSSÁGOK)

Aki él: ölni is rátermett; aki életet adott:
felelősségre vonható. Fordított logikájával a
GYILKOSSÁGOK tükörképe a kínzásig önmar-
cangoló nagy vers, a FELSŐBB PARANCSRA. A
gyötrelmes önvádban a bűnt csak egyetlen
körülmény menti, a vágy. A verset gyönyörű
erotikus leírás tagolja, körülötte fordul meg
a logika is, hiszen a „felindulás” a valódi bűn-
tényt is mentené, amelyre a vers elejének jogi
nyelve („*gondolkodás nélkül*”, „*tiszta tudattal*”)
utal. Az „*elme*” és a „*mivégre*” Nemes Nagy Ág-
nes versein keresztül nyúlik vissza Vörös-
martyhoz, a világgal és a lelkiismerettel való
vívódás gyökeréig. Vörösmarty körmondatai,
kifordított sorai egyszer már szerepeltek Fe-
rencz Győző verseiben,¹⁷ ironikusan a jelen
valóságra vonatkoztatva: itt az irónián átüt a
romantikus alapozás. Ha valaki ilyen gyötrel-
mesen érzékeli a világot, nem is érezhet
őszintébben, mint hogy magára veszi a bűnt,
hogy a világot „*szenvedni szaporította*”.

Szinte az „*amit mondtam, fájdalom volt*” gesz-
tusa a következő három vers, középpontjuk-
ban a szemsugárral, az étellel:

„*Mert válaszul fölemelte a könyvet
Ami épp kivett a jegyzetfüzetét az egész
Paksamétát hogy fejbevégya hogy aztán*

*Súgjon a fülébe valamit és kimenjen
Abban egy teljes élet ígérete volt
Egy egész élet ígérete egy teljes*

*Élet minden gyönyörének ígérete
Állt tovább amíg sorrakerült és beadtá”
(AHOGY A KORLÁT)*

A jelenetben egybemosódnak a személyek:
egyes szám harmadik személyben két sze-
mélyből egy lesz (egymással és mellesleg
önmagával is azonos személy), mégiscsak a
harmónia irányába megyünk, ha múlt idő-
ben is.

CSOMAGOLÁS KÖZBEN indulnak az új ver-
sek, és CSOMAGOLÁS NÉLKÜL, álarc, rejtőzés
nélkül, többszörös gesztussal zárul a könyv.
Keret is ez, meg nem is, talán inkább nyitva
marad, levegőhöz jut a befejezés. Az ajándé-
kozás paradoxonjai és szókinccse („*te adsz, ha
elveszel*”, „*tőled kapok, ha elfogadsz*”) váratlanul
tér vissza John Donne verseinek hívővs logi-
kájához, talányossága első látásra elutasítást
vagy rossz lelkiismeretet is sejtethet: „*Mit ad-
hatnék? Nézz körül, amit itt / Látsz, mind a tiéd.
Nyúlj érte, / Ami tetszik, vedd el. Nem tőlem ka-
pod.*” Valójában ennek az ellentétéről van szó:
„*Pedig akkor lenne az enyém, / Csak akkor, ha hoz-
záérsz, ha elveszed.*” A hitelesség fogja vissza a
vallomás hangvételét, bensőséges kapcsolat-
ban nincs helye nagy szavaknak. „*Megérted*”,
„*megbocsátod*” – nem is kérdés. Voltaképp
egyetlen valódi kérdés hangzik el, amire a
költő nem felel maga: „*A tiédre / Ismersz abban,
ami az enyém?*” Talán a gesztusra irányítja a
figyelmet: hogy van, de még mennyire van
ajándék, maga a vers.

Ferencz Győző, miközben a versek szakí-
tószilárdságát próbálja, újabb bizonyítékokat
találhatott a maga számára is, hogy a tartóerő
(valamiképpen a tudat által kikezdehtetlen
módon) nagyon is ott van a verseiben.

Jegyzetek

1. HAGYOMÁNY ÉS EGYÉNISÉG. In: KÁOSZ A RENDBEN. Ford. Szentkuthy Miklós. Gondolat, 1981. 63. o.
2. „...és nem csak azt írja le az úgynevezett »satöbbi hét-
köznapai élményről«, ami és ahogy az versebe kívánczkodik a
hagyomány meg a környezetsugallatok hatására. Környe-
zetsugallatnak a társak lesését értem, a hallgatóságos egyet-
értést abban, hogy mi is a vers, ami lelkesít, vagy ami olyan
jól matt; Ferencz Győző nem les társakat, nem les más ha-
tást, csak a vers várható egészét” – szögezi le az első kö-

tet idején Tandori Dezső (*Kortárs*, 1982. október). „Még a verselési technika domináns impulzusát sem tőle [Tandoritól], sokkal inkább Szabó Lőrinc TŰCSÖKZENÉ-jétől és szonettjeitől kapta” – mondja Fodor András (FERENCZ GYŐZŐ KÖTETTERVE. In: A RÉVKALAUZ LÁMPÁI. Széphalom, 1994. 90. o.).

3. Margócsy István írja: „*Ferencz Győzőnek nyelvi játékaik mutatják legnyíltabban tehetségét.*” (FERENCZ GYŐZŐ: HA NEM LENNE SEMMI NYOM. In: „NAGYON KOMOLY JÁTÉKOK”. Pestü Szalon, 1996. 59. o.)

4. „*Hiszen a kérdés, mely a versek mögött bujkál: mi az, ami rögzítésre méltó?, tulajdonképpen a személyiség határait firtatja*” – veszi észre Margócsy István már az első kötetben (i. m. 56. o.).

5. EGY KÍVÜLÁLLÓ, HA BELÜL ÁLL. *Orpheusz*, 1990/4. 57. o.

6. „*Az irónia a nyelvi forrású irónián kívül megjelenhet a vershelyzetből következően, mint a személy önleplezése is [...], vagy az önmagát meghatározni próbáló személy kétségeiben [...]. De mindez csak a felszín*” – írja Borbély Szilárd (*Alföld*, 1990/10.) kiváló tanulmányában.

7. Csak a második kötetben: „*A változás abban mutatkozik meg, hogy a személy ezután már a belül elbizonytalanodó önmagát vizsgálja, vagy önmaga tárgyiasult hasonmásaként az ő-t.*” Borbély Szilárd (i. h.).

8. Várady Szabolcs írja az OMLÁSVESZÉLY-ről (*Holmi*, 1990. január): „*En és ti, én és te – ez a névmásokba lepárolható viszonylatrendszer uralkodik a kötet első felében... a kötet szerkezeti rendjében haladva... az én-én viszonyt a vezérszólam, mégpedig a múlt és kimért idő közegében... az utolsó versek pedig rendre valamiféle túljutás lehetőségét feszegetik, túl azon a határon tudnillik, amely nem más, mint önmaga.*” Schein Gábor a költőről (*Jelenkor*, 1995. január): „*...állázióként leplezi le az autonóm öntudat elképzelését, és határozottan kétségessé teszi az öngigazoló szubjektumot, amikor az egyes lélek szingularitását a megelőző interszubjektívitás plurale tantumához fűzi.*”

9. A látásmódra, hangbeli hatásra konkrét idézeteket lehet találni.

10. Ami nem véletlen: 1987-ben jelent meg a Helikonnál a NEGATÍV SZERLEM című John Donne-kötet: válogatta, fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Ferencz Győző. Takács Ferenc (*Kortárs*, 1990. március) a következőkre hívja föl a figyelmet: „*Donne költészete még a teremtő képzelet korszaka előtti időkből való, ahhoz képest minimálisabban és kételkedőbben »költői« világ [...]. Ferencz Győző óvatos érdeklődéssel próbálgatja a szellem(esség)nek ezt a költői módszerét, mely felfogása szerint nyilván tanulságosan állik a teremtő képzelet uralma utáni korszak költői klímájába.*” Az összefüggést Kappanyos András (AZ OMLÁS VIRÁGA, *Magyar Napló*, 1990. V. 3.) is említi.

11. A mostani kötetbe a fordítások nem kerültek be, de hadd álljon itt róluk néhány idézet. Géher István írja: „*Jó, hogy a fordítások a versek szomszédságába kerül-*

tek, mert hűvös világirodalmiasságuk ettől személyessé melegszik át.” (*Pamnonhalmi Szemle*, 1994. II/3.) „*A kötet alakítójával ezért nem elsősorban mint költővel, illetve műfordítóval kell számolnunk – írja róla Schein Gábor –, hanem mint szövegszerkesztővel, bár köztudomású, hogy Ferencz Győző egyike legkiválóbb költőinknek és műfordítóinknak, amit ezzel a kötetével is bizonyít.*” (A KÖNYV, AHOGY ÖSSZEÁLL. FERENCZ GYŐZŐ: KÉT ÍV. *Alföld*, 1994/7.) Lásd még Bazsányi Sándor tanulmányát (*Jelenkor*, 1994. június).

12. A költő formai virtuozitását különösen Lator László dicséri (MESTERLEVÉL. FERENCZ GYŐZŐ KÖLTÉSZETE. In: SZIGETTENGER. *Európa*, 1993. 319–329. o.; A GONDOLKODÁS SZÉPSÉGE. FERENCZ GYŐZŐ: MAGAMTÓL EGYSZER MESSZEBB. *Népszabadság*, 1997. július 12.). Lásd még a mondatszerkesztésről: Lengyel Balázs (KÉT KÖLTŐ – AVAGY A SZONETTÍRÁS VESZEDELMEI. In: VISSZATÉRÉS. *Jelenkor* I. M. K., 1990. 99. o.), a versformákról Báthori Csaba írását (*Tekintet*, 1990/6.).

13. GYAKORLATI VERSTAN ÉS VERSTANI GYAKORLATOK. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994. Azóta jelent meg újabb könyve: A KÖLTÉSZET MECHANIKÁJA – VERSELEMZÉSEK (Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997).

14. Előzménynek tekinthető a válogatott kötet legelőjén álló, elsőkötetbeli vers, AZ ÚTVESZTŐ KÍSÉRLET egyik ríme: „*kísértett – kissé sértett.*”

15. „*Feltűnik-e, felfogható-e – kérdezi kitérően érzékenységgel Géher István (i. h.) –, hogy A TÁRGY LÁTÓKÖRÉBEN [...] rímtelen szövegében bizonyos szétszórt rím��avak [...] úgy vergődnek a sorok eleje-közepé-vege között, mint maga a csapdába ejtett verstárgy, a cikcakkosan oda-vissza verődő szemsugár? Bizonyára nem mindenkinek; talán csak heveseknek. És ha mindenesüül elvész e fáradságosan beködölt járulékkértelem? Veszélyes játék; és mégis fáradozni, folytatni kell.*” A rimekről lásd még: Varga Mátyas: PUNCTUS CONTRA PUNCTUM. *Műhely*, 1995/5.

16. Radnóti Miklós: NAPLÓ. Magvető, 1989. 60–61. o.

17. A TANULSÁG. 1988. (Lásd Várady, i. h.)

Mesterházi Mónika